

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

проректор з наукової роботи
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
доктор фізико-математичних наук, професор

Г.М. Торбін

“ ” 2021 р.

ВИСНОВОК

засідання структурного підрозділу
кафедри педагогіки і методики початкового навчання
факультету педагогіки і психології

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,

призначеного рішенням засідання вченої ради

НПУ імені М.П. Драгоманова від 23 квітня 2021 р. (Витяг з протоколу № 10),

для проведення попередньої експертизи дисертації

Губаревої Дар’ї Вячеславівни на тему:

«Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами
проектної діяльності»

на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії

за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки»

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Матвієнко О.В.**

1. ПРИСУТНІ: Головуюча на засіданні – доктор педагогічних наук,
професор Цветкова Г.Г.

Члени кафедри педагогіки і методики початкового навчання та запрошені: доктор педагогічних наук,
професор Марусинець М.М., кандидат педагогічних наук,
доцент, проф. Васютіна Т.М., доктор педагогічних наук,
професор Митник О.Я., кандидат педагогічних наук,
доцент Кондратюк О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент Янковська І.М., кандидат педагогічних наук,
доцент Коханко О.Г., кандидат педагогічних наук, доцент
Шеремет І.В., кандидат педагогічних наук, ст. викл.
Тутова Т.Б., кандидат педагогічних наук, доцент
Чабайовська М.І., кандидат педагогічних наук, доцент
Лук’янченко О.М., кандидат педагогічних наук, доцент
Петько Л.І., кандидат педагогічних наук, доцент
Коваль Т.В., аспірант Цихмейструк О.М.

2. СЛУХАЛИ: Висновок рецензентів доктора педагогічних наук, професора **Митника Олександра Яковича**, кандидата педагогічних наук, доцента **Петько Людмили Василівни** про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Губарєвої Дар'ї Вячеславівни** на тему: «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності», призначених рішенням засідання вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова від 23 квітня 2021 р. (Витяг з протоколу № 10) для проведення попередньої експертизи дисертації, поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності «011 Освітні педагогічні науки». Науковий керівник – д. пед. н., професор **Матвієнко О.В.** Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 27 лютого 2018 року).

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Про рекомендацію до захисту дисертаційної роботи Губарєвої Д. В. на тему: «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності», поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки». *Науковий керівник* – доктор педагогічних наук, професор **Матвієнко О.В.**

Рецензенти: Митник Олександр Якович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Петько Людмила Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

СЛУХАЛИ:

Головуюча, доктор педагогічних наук, професор Цветкова Г.Г. повідомила, що Губарєва Дар'я Вячеславівна, виконувала дослідження протягом 2017-2021 років на базі ЗОШ Навчально-виховний комплекс «Оболонь» міста Києва, школа I-III ступеня № 256, спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням інформаційних технологій, спеціалізована школа I-III ступеня № 31 з поглибленим вивченням природничо-математичного циклу та подала завершену дисертаційну роботу до обговорення. Тему дисертаційної роботи: «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності», затверджено Вченою Радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 27 лютого 2018 року). Тема дисертаційного дослідження визначена у відповідності до плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки і методики початкового навчання факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Головуюча на засіданні повідомила присутніх, що члени кафедри ознайомилися з дисертаційною роботою Губаревої Дар'ї Вячеславівни та надала слово аспірантки для виступу.

ВИСТУПИЛИ:

Губарева Дар'я Вячеславівна обґрунтувала актуальність теми, мету та завдання дисертаційної роботи, розкрив наукову новизну, теоретичне і практичне значення виконаного дослідження, виклала основні положення та висновки дисертації.

Актуальність дослідження. Сучасний стан проблеми в умовах школи, що показав, що для формування соціальної компетентності не виділено окремого часу, а відбувається міжпредметна інтеграція. Однак, реформа освіти включає в себе розвиток м'яких навичок (soft skills).

У 2020 році Всесвітній економічний форум підготував звіт «Майбутні робочі місця – 2025» в якому виокремити чотири основні категорії навичок, які є необхідними для молоді у XXI столітті: до навчальних навичок були включені критичне мислення, креативність (творчість, інноваційність) та самонавчання; до навичок грамотності – медіаграмотність, цифрова грамотність; до соціальних навичок – навички командної роботи, комунікативність, емоційний інтелект; до особистісних навичок – гнучкість, ініціативність.

Формування соціальної компетентності у молодших школярів є одним з найбільш актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти, оскільки ця компетентність визначає успішність в їх повсякденному житті, стимулюватиме їх інтеграційні процеси, дозволяючи не тільки адаптуватися, але й активно впливати на життєві події, засвоювати певні соціальні позиції, змінювати навколишню дійсність і самого себе.

У Базовому компоненті загальноосвітньої школи *головним завданням першої ланки освіти* є не стільки дати дитині систему галузевих знань, скільки у доступній формі розкрити перед нею науку життя – сформувати практичні й життєво необхідні вміння, навчити орієнтуватись у нових умовах життя, знаходити своє місце серед інших, відчувати межу припустимої поведінки, ініціювати добротність

Мета дослідження:

теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності.

Об'єкт дослідження – формування соціальної компетентності у молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан дослідження проблеми формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності в педагогічній теорії та практиці.

2. Теоретично обґрунтувати структуру, визначити критерії, показники та характеризувати рівні сформованості соціальної компетентності у молодших школярів.

3. Спроекувати модель формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності.

4. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити педагогічні умови формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності.

5. Підготувати й упровадити в освітню практику початкової школи інформаційно-методичні ресурси з проблем формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури спонукав нас до висновку, що на особливості формування соціальної компетентності у молодших школярів впливають як психолого-фізіологічні особливості дитини (мислення, мотивація, увага, контроль поведінки, формування алгоритму дій), так і соціальний досвід дитини. Тобто розширюючи соціальні зв'язки, дитина накопичує соціальний досвід до якого додається інтенсивний розвиток розумових операцій: аналізу та синтезу.

Результати аналізу вітчизняних і закордонних наукових праць та нашого власного дослідження під поняттям «соціальна компетентність молодшого школяра» будемо розуміти, що це підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) у відповідності до соціальних норм і суспільних цінностей.

Аналіз структурування дослідженої компетентності доводить, що соціальної компетентності складається з наступних компонентів: когнітивно-мотиваційного, емоційно-рефлексивного, операційно-діяльнісного.

Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкриту до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнати оточуючий світ.

Соціальна компетентність школярів має безпосередню залежність від тих педагогічних дій, які спрямовуються з метою надання необхідної освітньої допомоги, створення належних умов для їх життя, навчання, праці, гри тощо. При цьому слід зауважити, що педагогічні дії не можуть носити спонтанний характер, а навпаки – забезпечувати послідовне і ступеневе сходження дитини до необхідного життєвого досвіду. Звідси потрібно урахувувати ту ознаку соціальної компетентності дітей, яка свідчить про складний процес поступового і багатоступеневого розгортання дій пізнавального, комунікативного, креативного, емоційно-чуттєвого змісту.

Соціальна компетентність є тим духовно-практичним здобутком, який формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх процесів. Саме тому важливим є глибоке і постійне вивчення внутрішнього стану дитини не лише через діагностування за допомогою тестів, але й через зворотній зв'язок та спілкування.

Оптимізація зовнішнього впливу може бути забезпечена шляхом створення педагогічно доцільного середовища (наприклад, середовища загальноосвітньої школи), в якому будуть враховані складності процесу формування соціального досвіду дитини.

Компетентність тісно пов'язана з поняттями “зрілість”, “готовність” до виявлення соціальної активності, „індивідуальний стиль життєдіяльності”, системою ціннісних орієнтацій особистості. *Системоутворюючою складовою життєвої компетентності учені називають відповідальність особистості за свою долю, за свої вчинки і дії, за їх соціальні наслідки.* Саме вчитель має взяти на себе основну роль у вихованні такої важливої якості дитини як відповідальність. Особистісні риси компетентної людини є близькими до рис самоактуалізованої особистості.

Формування соціального "я" дитини визначається характером її взаємовідносин з навколишнім середовищем. Взаємовідносини з людьми – це своєрідна форма існування дитини.

Важливим чинником формування соціальної компетентності є спілкування. Для успішного життя дитини в суспільстві потрібним є не лише зміцнення її фізичного та інтелектуального здоров'я, а також *передача певних знань, умінь і навичок, досвіду спілкування з іншими людьми.* Особистість дитини – це єдине ціле. І її фізичний стан, психічний розвиток, соціальний досвід – необхідні умови соціалізації, бо сама соціалізація – це можливість дитини об'єднатись з суспільством, жити в ньому, мати певний рівень соціальної компетентності. Якщо вилучити хоча б одну із цих складових, то особистість залишиться поза суспільством. Соціалізація – це не тільки вміння спілкуватись, це, перш за все, можливість жити, мати певний рівень соціального статусу, це значить бути життєспроможним. Отже, інтеграція дітей у реальний світ, розширення можливостей для їхнього спілкування та оточення – один із шляхів формування соціальної компетентності.

Формування соціальної компетентності особистості визначається нами як складний процес, у результаті якого молодший школяр здобуває якості, необхідні йому для життєдіяльності в суспільстві, оволодіває соціальною діяльністю, комунікативними вміннями.

Форми організації виховання визначають певний вид заняття і постають як виховні заходи, що втілюють у собі зміст виховної діяльності. Це можуть бути інформаційні повідомлення, класні години, колективні творчі справи, проекти, бесіди за «круглим столом», гуртки, диспути, конкурси, тематичні вечори, свята народного календаря, клуби та об'єднання за інтересами та ін.

Проведене дослідження показало, що одним із ефективних засобів формування соціальної компетентності у молодших школярів є проектна діяльність.

При роботі над будь-яким видом проекту, формуються всі компоненти соціальної компетентності, тобто пізнаються правила поведінки у соціумі, отримуються знання та розуміння соціальної дійсності (когнітивно-мотиваційний); формуються вміння самоконтролю, саморегуляції власних почуттів, розуміння соціальних ролей та дотримання їх, вміння відчувати нюанси соціальних ситуацій та вміння розв'язувати проблемні ситуації (емоційно-рефлексивний); та

передбачаються навички ефективної взаємодії з соціумом, розмаїття технік поведінки, комунікативні вміння, особистісна активність, вміння себе рекомендувати (операційно-діяльнісний).

Змістом формування життєвих навичок у навчально-виховному процесі початкової школи має стати створення відповідних умов та ситуацій (водночас як життєвих (для дитини), так і дидактичних (для вихователів), які актуалізують потребу в оволодінні та практичному закріпленні учнем оптимальних засобів вирішення специфічних життєвих завдань, зміст яких відповідає можливостям молодшого школяра. Ці життєві завдання мають пройти відповідне дидактичне опрацювання, органічно вписуватися у навчально-виховний процес початкової школи. Водночас, вони мають сприяти актуалізації та розвитку життєтворчого потенціалу маленької особистості, ґрунтуватися на методичних досягненнях психології та педагогіки життєтворчості.

Саме тому у процесі дослідно-експериментальної роботи нами був розроблений та запроваджений в навчально-виховний процес початкової школи Курс «Світ у гармонії» який допомагає у формуванні та розвитку основ соціальної компетентності з урахуванням індивідуального підходу до кожної дитини, тим самим розвиваючи й м'які навички особистості, отримати знання не тільки про фундаментальні цінності сучасного суспільства (морально-етичні норми), але й розібратися в особистісному емоційному полі та налаштує в застосуванні цих норм згідно внутрішнім сформованим орієнтаціям, включаючи в себе формування всіх ключових компетенцій.

Найбільш доцільними методами формування соціальної компетентності молодшого школяра, є словесні методи: метод етичної бесіди, розповідь, пояснення, дискусії. Як ефективний метод формування життєвої компетентності, пізнання морально-психологічних засад побудови людських взаємин є метод сюжетно-рольової гри.

На констатувальному етапі нашого експерименту було встановлено, що 68,8 % мали низький рівень соціальної компетентності, натомість високий рівень показали тільки 10,4 %. Що вказує на нагальність розвитку соціальної компетентності в учнів молодшого шкільного віку.

Після запровадження в експериментальній роботі моделі формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності на формуальному етапі експерименту, була встановлена динаміка росту критеріїв соціальної компетентності, а саме: зменшення низького рівня на 51 % в експериментальній групі, та збільшення високого рівня з 8,5 % до 40,5 %. Що вказує на ефективність використання моделі формування основ СК засобами проєктної діяльності.

Проблема формування основ соціальної компетентності молодших школярів засобами проєктної діяльності не вичерпується результатами цього дисертаційного дослідження.

Після доповіді Губаревій Дар'ї Вячеславівні були поставлені такі **запитання**:

Марусинець М.М., доктор педагогічних наук, професор: *Які діагностики соціальної компетентності Ви аналізували та на яких зупинились?*

Відповідь. Дякую за запитання. Для проведення дослідження, відповідно до визначених критеріїв і показників соціальної компетентності молодших школярів ми підібрали комплекс діагностичних методик, зокрема: методика Assessment of Social Competence (ASC): A scale of social competence functions (1985) (адапована під вітчизняні цінності та вік молодшого школяра); методика соціометричного вивчення міжособистісних відносин в дитячому колективі (Метод Дж. Морено). Але, варто зазначити, що це було не просто завдяки складності нашого дослідження. Так, наприклад Люк О.В. у своїй роботі використовувала для мотиваційно-ціннісного критерія - анкети «Мотиви вибору друга», для когнітивно-діяльнісного – використовувався тест на асертивність, для комунікативного критерія – тест В.Ф. Ряховського «Товариськість». Шишова О.М. діагностуючи соціальну компетентність зверталася до таких тестів: «Веселий та похмурий» (Л. Головей, Е. Рибалко), «Доручення» (А. Богуш, Л. Варянце, Н. Гавриш), «Ситуація вибору використання картинок» (А. Богуш, Л. Варянце, Н. Гавриш), «Сюжетні картинки» (Л. Головей, Е. Рибалко), «Зробимо разом» (Л. Головей, Е. Рибалко), «Дерево» (Л. Пономаренко), методика «Робінзонада» (адапований варіант методики В. Авраменкової), «Сходинки» (Л. Головей, Е. Рибалко). Тобто, вітчизняні науковці однієї діагностичної методики не мають. Проте у світовій практиці існують тести такі як: of Social Intelligence Scale (Revised 1949 Form, Second Edition), Assessment of Social Competence (ASC): A scale of social competence functions (1985) і т.д. Бачимо єдині системи виміру трьох компонентів.

Коваль Т.В., кандидат педагогічних наук, доцент: *Охарактеризуйте показники та рівні соціальної компетентності які Ви розробили? Відповідь.* Дякую за питання, показниками соціальної компетентності, є: Когнітивно-мотиваційний, що передбачає усвідомлення соціальних норм, правил поведінки та моральні цінності; інтерпретація власного емоційного стану та розуміння соціальної реальності. Емоційно-рефлексивний. Який включає в себе навички самоконтролю, саморегуляції особистісних почуттів; розуміння соціальних ролей та вміння їх притримуватись; навички сприймати незначні деталі соціальної ситуації; Операційно-діяльнісний. Включає в себе навички ефективної взаємодії з суспільством, різноманітність техніки поведінки, комунікативні навички, особиста активність, навички самопрезентації та вміння вирішувати проблемні ситуації. Аналіз наукової літератури спрямував нас на розподіл за трьома рівнями: високий, достатній та середній. Так до низького рівня належить обмежена кількість знань з правил та норм поведінки, спотворення соціальної дійсності, не розуміння прояву емоцій іншої особи, відсутність співчуття та проблеми у комунікації з оточуючими. До високого рівня відносимо: об'єктивний погляд на соціальну дійсність, використання рефлексії, накопичення знань різних сфер людства, розуміння норм та правил поведінки у міжкультурному просторі, різноманітні комунікаційні навички, високий рівень емоційного інтелекту, соціальна гнучкість, вміння адаптуватись під обставини, та готовність й вміння працювати над особистими внутрішнім світом. До середнього рівня можемо віднести вибіркочну присутність характеристик з крайніх рівнів.

Кандидат педагогічних наук, доцент Коханко О.Г.: *На праці яких світових вчених Ви спирались розробляючи науково-методологічний концепт Вашого дослідження?*

Відповідь. Дякую за питання, розробляючи науково-методологічний концепт дослідження, ми аналізували наукові досягнення таких сучасних вчених як: Джеральд Август, Дуглас Маклахлан (Вашингтонський університет), Ян Хатчби (Йоркський університет), Мэри Хассандра (Фессальський університет, Греція), Даніель Гоулман вивчає емоційний інтелек та соціальний, Додж, Ашер і Пархурст вивчали ще у 1983 р. Загалом соціальна компетентність це досить розповсюджена проблема у науковому середовищі Карл Мерсі разом зі своєю групою однодумців створили лабораторію вивчення соціальних відносин з точки зору нейропсихології.

Кандидат педагогічних наук, доцент Лук'янченко О.М.: *Хто з вітчизняних учених займався схожими до Вашої проблематики напрямками наукового дослідження?*

Відповідь. Дякую за питання, серед вітчизняних вчених хотілось би зупинитися на працях Н. Калініна, В. Куніцина, Н. Бібик, М. Гончарова-Горянська, В. Киричок, О. Кононко, Ю. Коротіна, І. Ніколаєску, О. Павлик, О. Прямикової, О. Онопрієнко, О. Савченко, Г. Цветкова, Н. Кузьміна, Л. Петько, О. Митник, О. Матвієнко.

Кандидат педагогічних наук, доцент Васютіна Т.М.: *На базі яких шкіл було впроваджено результати дослідження? Яку кількість учнів було охоплено?*

Відповідь. Дякую за питання, впроваджено в освітній процес ЗОШ Навчально-виховний комплекс «Оболонь» міста Києва, школа І-ІІІ ступеня № 256, спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням інформаційних технологій, спеціалізована школа І-ІІІ ступеня № 31 з поглибленим вивченням природничо-математичного циклу. Дослідження проводилося протягом 2019-2021 рр., ним було охоплено 402 особи.

Кандидат педагогічних наук Тутова Т.Б.: *Чи враховували Ви у дослідженні сучасні дослідження нейропсихології? Як що так, то на які аспекти нейропсихології молодших школярів Ви звертали увагу під час проведення дослідження?*

Відповідь. Дякую за запитання, після завершального етапу формування архітектури мозку у віці 6 років, ускладнюється модифікування психічних процесів. Відбувається дозрівання Лобової частки головного мозку. Основні його завдання: мислення і інтегративна функція, контроль сечовипускання, мотивація, мова і почерк, координація рухів, контроль поведінки, формування алгоритму дій. У дитини починається усвідомлена робота з інформацією.

Кандидат педагогічних наук, доцент Шеремет І.В.: *Визначте характерні ознаки соціальної компетентності особистості.*

Відповідь. Дякую за запитання, характерними ознаками соціальної компетентності особистості є: трансформативність, послідовність, ступінчатість, різнорівневість, індивідуальність, залежність від внутрішніх та зовнішніх чинників впливу, можливості вікової видозміни.

В обговоренні дисертаційної роботи Губаревої Д.В. взяли участь:

Митник О.Я. рецензент, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології, який у своєму виступі зазначила, що Перетворення

України в розвинену європейську державу пов'язано із спрямуванням загальної середньої освіти на розвиток особистості, яка вміє мислити, адекватно оцінювати результати власної діяльності, володіє соціальними нормами, правилами, та стратегіями комунікації, і, як наслідок, вміє успішно діяти як у запланованих, так і у непередбачених навчальних і життєвих ситуаціях. З огляду на вище зазначене, дисертаційне дослідження Губаревої Д.В. є актуальним та своєчасним для системи загальної середньої освіти в Україні.

Дисертаційна робота має інноваційний характер, є практико зорієнтованою, відзначається збалансованістю теоретичного та емпіричного матеріалу, характеризується обґрунтованістю нових наукових положень. Автором дисертації у цілому коректно визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Науковий апарат дослідження достатньо повно визначає структуру і логіку роботи.

У роботі здійснено ґрунтовний аналіз змісту поняття «соціальна компетентність» за філософським, психологічним та педагогічним напрямками; необхідним для освіти сьогодення є ретельний аналіз сутності поняття «турботливе мислення». Заслуговує на увагу запропоновані дисертанткою зміст, структура, критерії та показники сформованості соціальної компетентності молодшого школяра. Цінним, на нашу думку, є, запропоновані дисертанткою для суб'єктів освітнього процесу, навчально-методичні матеріали: «Особливості формування ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку (виховні заходи і батьківські збори (1-4 клас))»; робочий зошит у 2-ух частинах «Світ у гармонії»; та «Настільний зошит для вчителів з діагностики соціальної компетентності та її компонентів дітей молодшого шкільного віку». Важливим методичний інструментарієм для вчителя початкових класів щодо формування соціальної компетентності молодшого школяра є, запропонована аспіранткою, структура уроку з використанням засобів проєктної діяльності.

Визначені Губаревою Д.В. завдання дослідження можна вважати розв'язаними, що підтверджують загальні висновки, викладені у дисертації. Висновки повні та ґрунтовні. Результати та висновки дисертаційного дослідження з достатньою повнотою відображені у публікаціях дисертантки.

Водночас рецензент висунув побажання щодо покращення дисертаційної роботи Губаревої Д.В., що сприятиме загальному покращенню її якості:

1. Зміст поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» представлено у дослідженні як сукупність критеріїв її сформованості. Доцільно побудувати авторське визначення цього поняття шляхом підбору найближчого родового поняття і формулювання видової відмінності.
2. Необхідно упорядкувати та відкоригувати поняттєвий апарат дослідження, так першому розділі серед компонентів соціальної компетентності заявлений емоційно-вольовий компонент (с. 84), у другому розділі цей компонент представлено як емоційно-рефлексивний (с.100), «Педагогіка співробітництва» не є методикою (с.116); назва п.2.2 не співвідноситься зі змістом. Поняття «розумовий інтелект» (с.131) є некоректним, представляє тавтологію. Інтелект (від лат. Intellectus – пізнання, розуміння) – здатність розуму

(мислення), раціонального пізнання. Інтелект може поділятися на соціальний, емоційний тощо.

3. Однею з умов формування соціальної компетентності молодшого школяра у дослідженні є використання інструментарію, де зазначено лише курс «Світ в гармонії», який запропоновано для поза навчальної діяльності.

4. Доцільно розширити інструментарій, який вчитель початкових класів може використовувати принаймні на уроках літературного читання.

Загальний висновок рецензента, доктор педагогічних наук, професора Митника О.Я.: вважаємо, що дисертаційне дослідження Губаревої Д.В. «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності», заслуговує загальної позитивної оцінки та є важливим для педагогічної теорії та практики, яке можна рекомендувати до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Петько Л.В. кандидата педагогічних наук, доцента, яка у своєму виступі зазначила актуальність теми дослідження. Беручи до уваги директивні матеріали, затверджені 18 лютого 2021 року Радою Європейського Союзу нової Резолюції про стратегічні рамки європейського співробітництва в галузі освіти та підготовки кадрів щодо Європейського освітнього простору та за його межами (2021–2030) звернемо увагу на виголошені чотири загальні цілі в освітньому просторі на наступне десятиліття, а саме, – виховання справедливості, соціальної згуртованості та активної громадянської позиції особистості.

Тому, головними пріоритетними напрямками розвитку освітньої галузі України є модернізація освітнього середовища, в якому відбувається розвиток особистості школяра, де перед закладами загальної середньої освіти пріоритетним стає не тільки навчання дитини, а й її виховання, соціалізація, формування соціально значимих якостей особистості, базуючись на загальнолюдських цінностях, формування основ життєвої компетентності молодшого школяра, соціальної компетентності зокрема, яку учень початкової школи починає набувати під час навчально-пізнавальної діяльності в загальноосвітньому закладі. Через що, однією з ефективних умов формування соціальної компетентності дитини молодшого шкільного віку, розглядається залучення учня до групової, колективної роботи, де, грамотно організована вчителем діяльність дітей, як-от над конкретним проектом, що стає таким середовищем, в якому вони виявляють свою соціальну активність, набувають соціальні навички (уміння працювати в команді, вияв люб'язності та гнучкості у поведінці, позитивне ставлення до проекту, відповідальність, ініціативність, міжособистісна інтеракція (установлення дружніх стосунків, толерантність до думки іншого, комунікабельність, самоконтроль, здатність до співпереживання), які можна розглядати як внутрішньоособистісні детермінанти, що виступають компонентами соціальної компетентності молодшого школяра.

Дисертаційна робота Губаревої Дар'ї В'ячеславівни виконана згідно з планом наукової роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова відповідно до зведеного плану науково-дослідної роботи сфери освіти на тему «Психолого-педагогічні основи формування національно-культурної ідентичності

дітей та студентської молоді України в умовах воєнно-політичних, соціально-економічних, інформаційних викликів XXI століття» (ДР № 0120U001013) та тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та методики початкового навчання і є складовою наукового напрямку НПУ імені М.П. Драгоманова «Зміст, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів».

В контексті сказаного наголосимо, що представлене дисертаційне дослідження набирає важливості та є актуальним, що підтверджується його ґрунтовним теоретичним, методологічним та емпіричним наповненням, впровадженням результатів в освітній процес українських закладів загальної середньої освіти, а також апробацією на вітчизняних і зарубіжних наукових заходах.

Наукові положення, висновки і рекомендації, які представлено в дисертації Губаревої Д.В. слід оцінити як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані і достовірні. Вони базуються на використанні загальновизнаних методів дослідження, як-от: метод теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу, історико-логічний метод (імпонує що проблема розглянута від засновника методу проєктів Д. Дьюї, його послідовників У. Кілпатрика, Е. Коллінгса, Е. Паркхера до С. Г. Коберника, представника української наукової школи), метод моделювання, емпіричні методи та методи статистичного аналізу.

Джерельною базою дисертації стали фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних учених, закони, нормативно-правові акти України, Резолюція Ради Європейського Союзу (2021) про стратегічні рамки європейського співробітництва в галузі освіти та підготовки кадрів щодо Європейського освітнього простору та за його межами (2021–2030 рр.) та Рамкова програма оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя, схваленою Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу 17 січня 2018 року.

Достовірність і обґрунтованість положень дисертаційної роботи, висновків та рекомендацій автора підтверджуються на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, а також публікаціями проведеного дослідження у 16 наукових працях.

Слід зауважити, що у публікаціях вичерпно відображено проведене дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, у практичній роботі педагогів, вихователів, у процесі підготовки студентів за освітніми програмами «Початкова освіта».

Водночас рецензент висунув побажання щодо покращення дисертаційної роботи Губаревої Д.В., що сприятиме загальному покращенню її якості:

1. У параграфі 1.1. не прослідковується логіка викладення матеріалу через перенавантаження тексту дисертації психологічною термінологією.

2. На с. 33–34 автор пише «Сформовані компоненти соціальної компетентності дозволяють вільно знаходити своє місце у соціумі», але в тексті узагальнення сформованих компонентів соціальної компетентності не викладено автором.

3. У розділі 1, краще було б викласти матеріал у такій послідовності: соціалізація – діяльність – соціальна активність – соціальна компетентність. А також в параграфі 1.2. де автор описує мовленнєвий блок характерний для

молодшого школяра, треба було б ввести феномен соціально-комунікативної активності з метою більш чіткого розмежування в подальшому соціальної активності і комунікативної активності дитини.

4. У другому розділі дисертації було б доцільно віддати пріоритет педагогічним умовам формування соціальної компетентності у молодших школярів на основі педагогіки співробітництва, а потім розглядати функції проєкту як одного із засобів формування соціальної компетентності молодшого школяра.

5. Попри те, що у роботі присутня розлога характеристика існуючих зарубіжних та вітчизняних досліджень у площині проєктів, програм, а також таких, що присвячені формуванню соціальної компетентності особистості в різних її проявах, на жаль, цій важливій частині дослідження не відведено належного місця: вони не систематизовані, не описані окремо за напрямками своєї діяльності у тексті або в додатках. Більш детальне висвітлення таких програм надало б роботі додаткової значущості.

Загальний висновок рецензента, кандидата педагогічних наук, доцента Петько Л.В.: вважаємо, що дисертаційне дослідження Губаревої Д.В. «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності», заслуговує загальної позитивної оцінки та є важливим для педагогічної теорії та практики, яке можна рекомендувати до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Матвієнко О.В. науковий керівник, доктор педагогічних наук, професор охарактеризувала особистість Губаревої Д.В., підкресливши її відповідальність, цілеспрямованість, спроможність самостійно та творчо розв'язувати складні наукові проблеми, й дав загальну позитивну характеристику підготовленої аспірантом дисертаційної роботи. У своєму виступі він зазначила, що в цілому дисертація Губаревої Д.В. на тему: «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності» є самостійною, завершеною науковою працею. Аспіранткою опрацьовано значну кількість наукових публікацій з обраної теми, використано загальнонаукові та специфічні методи й інструменти дослідження, отримано досить високі результати наукового пошуку. Основні положення та висновки дисертаційної роботи мають вагоме теоретичне і практичне значення, що підтверджується довідками про впровадження результатів наукових досліджень. Науковий керівник зазначив, що викладені у роботі положення, висновки та рекомендації мають прикладне застосування.

У дисертації досліджено проблему формування соціальної компетентності молодшого школяра засобами проєктної діяльності; проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми в сучасній школі; уточнено дефініцію поняття «соціальна компетентність» стосовно вікової категорії молодшого школяра; розроблено та теоретично обґрунтовано компонентну структуру, виявлено критерії, показники і рівні сформованості цього феномену в молодшого школяра; запропоновано авторську технологію та модель формування основ соціальної компетентності молодшого школяра засобами проєктної діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його матеріалів для формування соціальної компетентності, оновлення змісту виховної роботи закладів освіти. Підкресливши необхідність врахування зауважень та

пропозицій, що були висловлені при обговоренні дисертаційної роботи, науковий керівник запропонувала рекомендувати до захисту дисертацію Губаревої Д.В. на тему: «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності», поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки».

Члени розширеного засідання кафедри педагогіки і методики початкового навчання Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова в результаті обговорення дійшли висновку, що дисертаційне дослідження Губаревої Д.В. є завершеним науковим дослідженням, яке за об'ємом, актуальністю, науковою новизною і практичною значущістю відповідає вимогам МОН України до дисертацій поданих на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки».

Головуюча на засіданні, підвела підсумки обговорення дисертаційної роботи, відзначивши її належний теоретико-методологічний рівень та практичну значущість роботи. На її думку, робота є логічною, в ній послідовно викладено матеріал, опрацьовано велику кількість літератури. Головуюча на засіданні кафедри зазначила, що сучасні педагоги, які працюють у школах, мають вміння формувати основи соціальної компетентності у молодших школярів. Саме комплекс педагогічних і психологічних заходів з формування основ соціальної компетентності засобами проєктної діяльності є важливою передумовою для успішного становлення молодшого школяра.

Головуюча зауважила, що принципів зауважень подана на розгляд дисертаційна робота не має і вказала на відповідність дисертаційного дослідження Губаревої Д.В. встановленим вимогам до написання кандидатських дисертацій, щодо структури, змісту, оформлення, апробації одержаних результатів і наявності публікацій у фахових й інших наукових виданнях. Професора Матвієнко О.В. запропонувала рекомендувати дисертаційну роботу Губаревої Д.В. до розгляду на спеціалізованій Вченій раді Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки».

Губарева Д.В. висловив подяку рецензентам та виступаючим за уважне, критичне й принципове ставлення до дисертаційного дослідження, за позитивну оцінку її наукової праці, а також запевнила, що пропозиції колег будуть ретельно проаналізовані та враховані у подальшій роботі.

ПОСТАНОВИЛИ

На підставі розгляду та обговорення на розширеному засіданні кафедри педагогіки і методики початкового навчання факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова теми дисертаційної роботи Губаревої Д.В. «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності», затвердженої Вченою Радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 27 лютого 2018 року) поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки», затвердити такий **висновок**:

Дисертаційне дослідження Губаревої Д.В. є актуальним, структурно цілісним та завершеним.

Таким чином, **наукова новизна та теоретичне значення дослідження** полягають у тому, що: вперше проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності в педагогічній теорії та практиці; обґрунтовано структуру (компоненти: когнітивно-мотиваційний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний), визначено критерії (когнітивно-мотиваційний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний), показники та схарактеризувати рівні (обмежена кількість знань з правил та норм поведінки, спотворення соціальної дійсності, не розуміння прояву емоцій іншої особи, відсутність співчуття та проблеми у комунікації з оточуючими; об'єктивний погляд на соціальну дійсність, використання рефлексії, накопичення знань різних сфер людства, розуміння норм та правил поведінки у міжкультурному просторі, різноманітні комунікаційні навички, високий рівень емоційного інтелекту, соціальна гнучкість, вміння адаптуватись під обставини, та готовність й вміння працювати над особистими внутрішнім світом); високий, середній, низький рівень) сформованості соціальної компетентності у молодших школярів; розроблено модель формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності; обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної компетентності у молодших школярів (використання курсу «Світ у гармонії», оновлена структура уроку, використання засобів проектної діяльності); уточнено сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра»; розроблено зміст навчальної програми «Світ у гармонії» щодо формування соціальної компетентності молодших школярів; подальшого розвитку набули зміст, форми та методи формування соціальної компетентності у молодших школярів.

Практична значимість визначається дослідження полягає в упровадженні в освітню практику початкової школи інформаційно-методичних ресурсів з проблем формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності, а саме : «Особливості формування ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку: виховні заходи і батьківські збори», «Світ у гармонії: робочий зошит. У 2-х ч.», «Настільний зошит для вчителів для діагностики соціальної компетентності та її компонентів дітей молодшого шкільного віку».

Апробація та впровадження результатів.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес ЗОШ Навчально-виховний комплекс «Оболонь» міста Києва, школа I-III ступеня № 256, спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням інформаційних технологій, спеціалізована школа I-III ступеня № 31 з поглибленим вивченням природничо-математичного циклу.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій.

Застосувавши методи математичної статистики та проаналізувавши зміни, що відбулися в розподілах учнів за рівнями сформованості соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності після формувального етапу експерименту, маємо підстави стверджувати, що розроблена та запроваджена нами у практику роботи початкової школи модель формування соціальної компетентності молодших школярів засобами проектної діяльності є ефективною. Вірогідність отриманих даних підтверджено результатами їх статистичної обробки за допомогою

критерію Шапіро-Уїлка, який призначений для перевірки розподілення на відмінність від нормального; для розрахунку кореляцій було обрано непараметричний коефіцієнт Спірмена; для розрахунку розбіжностей між двома незалежними вибірками використовується непараметричний U – критерій Мана-Уїтні, між залежними вибірками непараметричний T – критерій Уїлкоксона.

Особистий внесок здобувача.

Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Авторка самостійно здійснила аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, визначила методичні та теоретичні принципи проведення емпіричного дослідження. Дисертанткой самостійно проведено діагностику, обробку аналіз та інтерпретацію отриманих результатів, а також сформульовано висновки та розроблено практичні рекомендації щодо формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності. Результати дослідження автор висвітвив у розділах дисертаційної роботи та наукових публікаціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Mariana Sevastiuk, Inna Perepeliuk, **Daria Hubarieva** Theoretical and Practical Principles of Primary Education in Vasyl Sukhomlynsky's Legacy. TRENDS AND PROSPECTS OF THE EDUCATION SYSTEM AND EDUCATORS' PROFESSIONAL TRAINING DEVELOPMENT. LUMEN, 2020. P. 511- 527.

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях, затверджених МОН України

2. Губарева Д. В. Педагогічні умови впровадження музичного супроводу в навчально-виховний процес початкової школи. [Електронний ресурс] *Збірник наукових праць педагогічної науки* - 2018. - Випуск LXXXIV Том 2. - С. 58-62. Режим доступу: http://www.ps.stateuniversity.ks.ua/eng/file/issue_84/part_2/issue_84_2.pdf

3. Матвієнко О. В., Губарева Д. В. Вплив засобів масової інформації на формування моральної свідомості дітей молодшого шкільного віку. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series" Pedagogical Sciences"*. 2018. №. 5. С. 114-119.

4. Губарева Д. В. Вплив соціальної компетентності на інтелектуальний показник особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: 17 Теорія і практика навчання та виховання*. 2019. Вип. 31. С. 51 – 56.

5. Губарева Д. В. Соціальна компетентність в умовах сучасної початкової школи України. *Журнал «вісник університету імені Альфреда Нобеля»*. Серія «Педагогіка і психологія». 2020 .С. 27-32.

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях

6. Hubarieva, D. V. Formed social competence as means to solve bullying at schools. *International journal of education and science*, 2019, 2, no. 1: 29-34. DOI 10.26697/ijes.2019.1.04.

7. Matviienko O. Hubarieva D. Diagnosis of the level of social competence in primary school students. IntellectArhive, Volum 10, number 1

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Васютіна Т., Губарева Д., Осіпова І. Дидактичні можливості змішаного навчання у проектній діяльності учнів 4-ого класу – Початкова школа і сучасність №7, - 2018 р – 3-7 с.

9. Матвієнко О.В., Губарева Д.В. Особливості формування ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку (виховні заходи і батьківські збори (1-4 класи). Київ: Видавництво Ліра - К, 2021. 112с.

10. Матвієнко О.В., Митник О.Я., Губарева Д.В. Світ в гармонії : робочий зошит. У 2-х ч. Ч 1. Київ: Видавництво Ліра - К, 2021. 64 с.

11. Матвієнко О.В., Митник О.Я., Губарева Д.В. Світ в гармонії : робочий зошит. У 2-х ч. Ч 2. Київ: Видавництво Ліра - К, 2021. 56 с.

12. Матвієнко О.В., Губарева Д.В. Настільний зошит для вчителів для діагностики соціальної компетентності та її компонентів дітей молодшого шкільного віку. Київ: Видавництво Ліра - К, 2021. 113 с.

УХВАЛИЛИ:

1. Зміст дисертаційної роботи Губаревої Д.В. схвалити.

2. Дисертаційне дослідження Губаревої Д.В. зі спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки» на тему: «Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності», є завершеною науковою працею, що відповідає вимогам п. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167» і може бути подана до розгляду у спеціалізованій вченій раді Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

ГОЛОСУВАЛИ:

за – 15 осіб,

проти – немає,

утримались – немає.

Головуюча

завідувач кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти,
доктор педагогічних наук, професор

Секретар

Цветкова Г.Г.

Коваль Т.В.